

Bladet

ATT
LÄRA IN
UTE

NATURSKOLEFÖRENINGEN • NR 3/09 • ÅRGÅNG 23

ATT LÄRA MED DJUR

NATURSKOLEFÖRENINGEN

är en intresseförening för människor som arbetar med utomhuspedagogik.

Vi arbetar för en idé; att lära in ute. Positiva upplevelser i naturen är grunden för att förklara ekologiska samband och för att förstå miljöfrågorna. Kunskapen om naturen börjar i naturen!

MEDLEMSSKAP

Enskilda personer och organisationer är välkomna som medlemmar. Enskild medlem får ett ex. av Bladet, som utkommer med fyra nummer per år. Institutioner får 3 ex. per nummer.

ÅRSavgift

- enskilda medlemmar 220 kr
 - organisationer/institutioner 460 kr
- Anmäl dig på föreningens postgiro 493 33 84 - 2. Uppge namn, adress och telefon.

Adress

Naturskoleföreningen
c/o Kristina Jarnedal
Tenorgatan 14
421 38 Västra Frölunda

BLADET

Naturskoleföreningens medlemstidskrift. Utkommer med fyra nummer per år.

ANSVARIG UTGIVARE

Stina Lindblad

REDAKTÖR

Robert Lättman

Adress

Bladet
c/o Robert Lättman
Strandvägen 2
148 30 Ösmo
Tel. 08-520 73708, 520 27437(hem)
robert.lattman@naturskolan.pp.se

HEMSIDA

www.naturskola.se

TRYCK

Affärs- & Tidskriftstryck, Vallentuna

UPPLAGA

1200 ex.

PAPPER

Multi Art Silk
Miljömärkt "Bra miljöval"

ANNONSER

Helsida 600 kr
Halvsida 300 kr
Kvartssida 200 kr

MANUSSTOPP

Nr 4/09 1 november

FRAMSIDA

Foto: Anders Sjöberg

STYRELSEN

kan Du vända Dig till om Du vill veta mer om föreningen eller har någon idé som Du vill framföra.

ORDFÖRANDE

Stina Lindblad
Hyttö Naturskola
Älvkarleby kommun
Box 4
814 21 Skutskär
070-645 11 92
stina.lindblad@fcedu.alvkarleby.se

KASSÖR

Kristina Jarnedal
Tenorgatan 14
421 38 Västra Frölunda
070 767 51 59
kristina.jarnedal@utb.harryda.se

LEDAMÖTER

Agneta Fries
Skogsbrynet 2
903 43 Umeå
090-13 87 83, 070-22 06 358
agneta.fries@umea.se

Gun Jacobsson
Anders Billes väg 2
240 10 Dalby
046-209486, 0706-545057
s-e.gun.jacobsson@telia.com

Kalle Lindeborg
Lidberga 3
186 91 Vallentuna
08-51025325, 070-720 44 86
kalle.lindeborg@swipnet.se

Anna Aldén
Byle Halmbyboda
755 94 Uppsala
018-317498, 018-7278054,
0708-563802
anna.alden@uppsala.se

Pessi Liukkonen
Ängomsvägen 16
86433 Mattfors
060-614184, 073-0538088
pessi.liukkonen@sundsvall.se

Torbjörn Wrange
Bävervägen 19
654 68 Karlstad
070-221 23 60
torbjorn.wrange@karlstad.se

Hjalmar Dahm
Södra Bulltoftavägen 25u3
212 22 Malmö
0733-260 172
hjalmar.dahm@gmail.com

REDAKTÖR FÖR BLADET

Robert Lättman 08-520 73708 (arb)

WEB-ANSVARIG

Sam Peterson 044-13 63 61
naturskolan@utb.kristianstad.se

UTSTÄLLNING

Du som vill köpa naturskoleaffischen eller ha informationsmaterial om naturskolor, kontakta Michael Roos på tel 035-13 82 07

TILL ALLA SKRIBENTER

Vi är tacksamma om Du hjälper oss med några enkla saker när Du skriver i Bladet:

- Dela upp texten i mellanrubriker.
- Skriv gärna bildtexter.
- Bifoga illustrationer eller foton med hög upplösning.
- Skicka en fil med din egen layout där det framgår var bilder passar. Skicka också en ren fil där Du sparat texten i Word i typsnitt Times new roman 10 p utan inslag av layout, tabeller eller andra finesser som finns i textprogrammet.
- Det går bra att skicka material som e-post:
robert.lattman@naturskolan.pp.se

Bladet 3/09

Föreningssida.....	2
Ledare.....	3
Djurtema en dag på jobbet.....	4
Harmsarvets jordbruk.....	8
Liv och död.....	11
Djurens jul.....	12
Malous magiska hästar.....	14
Djur på Solna naturskola.....	16
Biolab.....	19
Bättre en fågel i handen.....	21
Naturrutan.....	23

Ansvar för innehåll i detta nummer:

Falu Naturskola

PEDAGOGISK HUND

Min arbetskamrat och bästa vän har fyra ben, svart päls och snälla ögon, många av er har träffat min hund Scilla. Hon har funnits med mig på naturskolan i alla år och har nu en särskild roll under naturskoledagarna. Hennes arbete inleds när gruppen anländer. Scilla kommer ut och hälsar i koppel, hon ställer sig mitt på planen framför naturskolan och viftar på svansen. Alla barnen går fram och kramar och klappar henne. Sedan går vi till det område där vi ska vara och väl framme släpper jag Scilla lös. Dels för att skydda Scilla från närgångna barnhänder, dels för att eleverna ska fokusera på mig och inte på hunden. Scilla håller sig alltid en bit ifrån gruppen när hon är lös. Eleverna och jag börjar med dagens aktiviteter och Scilla börjar med sina, alltså att kolla områdets dofter, sorkhål och eventuella ätbarheter. Scilla bryr sig inte om oss andra till en början, men när elden tänds kommer hon tillbaka och lägger sig och iakttar oss på litet avstånd. Efter att vi har grillat och packat ihop väntar hon på mitt "varsågod" och springer därefter runt och städar efter matsäcksätandet. När hon städar klart lägger hon sig ofta och sover tills det är dags att gå hem.

Vissa dagar är Scilla mer delaktig i aktiviteterna, som när vi har rovdjurstema. Då studerar vi hennes tänder och hur hon studsar som en räva när hon jagar sork i högt gräs eller snö. De gånger hon fångar en sork kommer hon ofta fram och visar den för oss, till elevernas skräckblandade förtjusning. Sedan äter hon upp sorken, vilket väcker ännu mer känslor och frågor. Scilla är utbildad räddningshund, alltså på att söka efter människor i katastrofområden, så en av de mest populära aktiviteterna för eleverna är att försöka gömma sig för henne. De blir till sin förvåning alltid hittade, inte minst för att de fnissar av spänning, och det ger oss tillfälle att tala om hundens luktsinne och jämföra det med vårt eget.

Jag frågar alltid om det är okej att Scilla följer med ut under dagen. Allergier ställer sällan till problem eftersom vi alltid är ute. Ibland kommer det hundrädda elever till naturskolan och då kan det hända att vi pratar om varför man är rädd. Det kan bero på en obehaglig upplevelse eller att eleven aldrig varit i kontakt med hundar. Jag berättar om Scilla och i många fall blir eleverna så nyfikna att de gärna träffar henne. Många av dessa möten har lett

till att eleven i slutet av dagen säger att de är mindre rädda för hundar och inte alls rädda för Scilla. Nästa tillfälle de kommer till naturskolan frågar de om hon får vara med även denna gång!

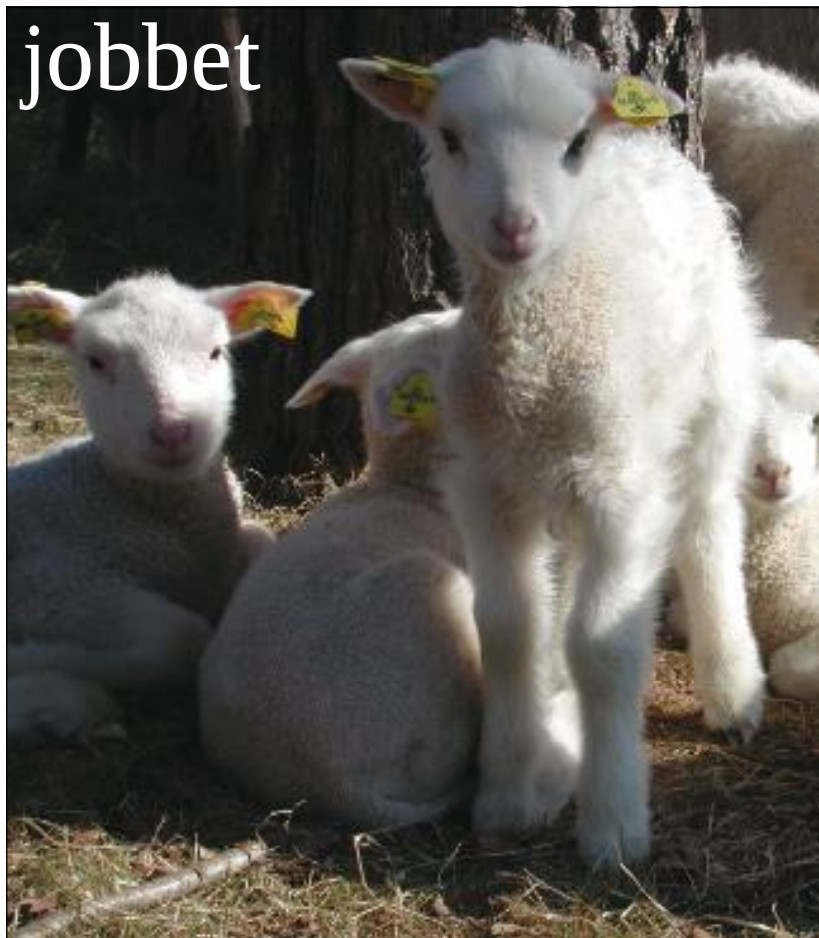
Scilla har haft stor betydelse särskilt för särskolans elever som kommer till naturskolan ett par gånger per termin. Många av de eleverna har en egen och speciell relation till Scilla och hon till dem. Hon accepterar beröring och kroppskontakt med dem på ett helt annat sätt än från andra elever, som hon är ganska reserverad mot. Att ha en hund med under naturskoledagen leder ofta till att elever visar sidor av sig själva som pedagogerna inte haft tillfälle att se tidigare. Det vidgar således pedagogens bild av eleverna. Jag upplever också att Scilla hjälper mig att få kontakt med de elever som inte har så lätta att ta för sig och prata. Historier om egna eller önskade husdjur är inledningen på ett längre samtal.

Den 28 juli kom vår dotter Vera till världen. Jag hoppas att även hennes liv ska berikas av att växa upp med våra hundar Scilla, Ösa och valpen Toxic. Detta nummer av Bladet handlar om våra husdjur, mer eller mindre tama, och deras roll på naturskolan.

Ha en skön naturskolehöst!

S L

Djurtema en dag på jobbet

Jag vandrar genom drottning Kristinas ekhage på väg till ännu en spännande dag på jobbet. Vi har kommit en bit in i maj och stjärnorna yger in och ut ur ekstammarna för att tysta sina skrikiga hungriga ungar. Jag funderar hur mina ungar för dagen kommer att vara, skrikiga? Nej förmodligen är de lyckligt vårystra som vi alla är den här tiden på året. Den skira ljusgröna grönskan har antagit en lite mörkare nyans och doften av hägg ligger härligt tung mellan de små röda husen efter Korsgårdens byväg. Jag funderar på om jag har koll på vårt nya djurtema som ska sjösättas idag. Vad kan gå fel med de fantastiska förutsättningar vi har på Harmsarvets bergsmansgård? Inget, alla älskar ju stället och nu skuttar det runt massor av härliga små djurungar i hagarna. På vägen vid Ekvalls är jag tvungen att stanna till lite. Hela den vackra trädgården surrar av bin och ljuder av fågelsång hela kroppen fylls av vårkänslor och jag vandrar leende

mot busshållplatsen.

Den klass som kommer är från Hosjöskolan en modellskola för WWF, skola på hållbar väg, som vi har bestämt att vi ska samarbeta extra mycket med under året.

Jag står en stund på slagghögarna och blickar ut över den glittrande

sjön Vällan, ändarna simmar runt och när bussen kommer trumpetar Sångsvanarna i Korsgårdsdammen alla elever välkomna.

Att bekanta sig med djuren

När jag hälsat hela gänget välkomna och gett förutsättningar för dagen så vandrar vi mot gården. Som vanligt kan jag inte låta bli att plocka upp en slaggsten som eleverna får känna på. Vad har den här stenen varit med om och hur kommer det sig att det sitter insprängt träkol i den?

De första djuren vi möter är Ekvalls bin och skylten med bilder som beskriver binas arbetsuppgifter beroende av ålder. Jag berättar om binas organiserade liv och olika arbetsuppgifter.

-Coolt att dom kan berätta för varandra om bra blommor med nektar och pollen genom dans. Är det hiphop eller street funk, säger en elev och skrattar.

Vi stannar till på byvägen och jag ber alla barn blunda.

-Nu får ni bara använda näsan, säger jag. Snabbt rafsar jag åt mig häggblom, liljekonvalj och de ännu inte helt utslagna syrenerna.

-Det luktar skolavslutning, säger en elev.

-Mina tankar fyller mig med en behaglig känsla, sommarlov ordet känns varmt och fyllt av äventyr!

När vi kommit innanför grindarna på Harmsarvet och samlats i ring så får alla elever stilla sin nyfikenhet med att titta in i alla olika byggnader på fågårdens och försöka känna doften av vad byggnaden används till.

Sedan går vi runt och jag presenterar gårdens djur och att de är av skyddsvärda lantraser. Det är husdjur av äldre sort som levt på ett ställe och anpassat sig där. Exempelvis våra rödkullor som var vanliga kor i Dalarna förr i tiden.

När vi sett alla djuren följer ka under de stora härliga ekarna med lite funderingar om var matsäcken kommer ifrån och om det skulle kunna komma från en lantgård som Harmsarvet. Vi kommer fram till att allt vi äter kommer från naturen och att gården och åkrarna bara kan producera mat åt nästan alla de djur vi har. Vi har alltså ett jordbruk som nästan är helt på hållbar väg, lite för många djur bara. Vår djurhållning är Krav-certi erad. Vad tror ni det betyder?

- Jag tror att det betyder att djuren har det bra här, säger en av tjejerna.

- Djuren här får ekologisk mat och lever ett så naturligt djurliv som möjligt och det är era tusen barn som gullar med dem så dom har det jättebra, säger jag. Nu ska ni få lära känna våra djur och ni ska få hjälpa till med deras skötsel.

Djurgrupper

Eleverna ställer sig i en stor ring med ansiktet mot mitten och var och en får ett plastdjur i handen bakom ryggen. De beskriver hur deras djur ser ut och andra egenskaper hos djuret i tur och ordning utan att titta.

-Mitt djur känns vitt, sa en tjej. Eller det känns som ett djur som brukar vara vitt, förklarade hon vidare.

-Jag har ett djur som man kan ha istället för en traktor, säger en annan

elev.

Utifrån dessa beskrivningar hittar de sina kompisar och när alla är samlade tittar de om de verkligen har hamnat i rätt grupp. Jag njuter verkligen av elevernas kluriga humoristiska beskrivningar och ganska snart är grupperna samlade.

Varför har man de här djuren?

Varje grupp får nu presentera sig på sitt djurs språk och berätta om djuren, vad familjemedlemmarnas namn är och vilken nytta djuren har på gården och om det är skillnad på gårdarna förr om man jämför med nutidens gårdar.

Arbetsstund med djuren

Fårgruppen tar med sig lövkorgar, stora sekatorer och snöre för att binda lövkärvar åt fåren som vinterfoder.

-Det sägs att varje får skulle behöva

-De äter väl inte skit heller, säger en kille.

-Nej det är klart, men med skit på åkrarna växer det bra och blir mera korn. Om det ligger för mycket växer det inte så bra därför ska vi ta bort de stora högarna och sprida ut det. När ni är klara ska ni få jobba i stallet, säger jag och tjejerna jublar. Efter skitjobbet ska de få smörja in seldonen.

Grisgruppen rullar ut slangen och gör en swimmingpool åt våra grisar. De älskar att lorta ner sig. Jag passar på att berätta att leran och lorten

äta 200 kärvar torkat löv per vinter, säger jag. Så nu det gäller att jobba på! Tur att vi även ger fåren hö och korn. Omvårdnad av det lilla asklammet är också en livsviktig uppgift.

Hästgruppen tar skottkärran och ett par grepar och beger sig ut på hästskitsjakt. Skit är alltid spännande, äckligt och lite kul att jobba med. Jag berättar att skiten är "skitviktig" för djuren, då får de mera mat.

på suggan Dagnys spenar är bra för kulingarna. När de suger på leriga spenar får de i sig mineraler från marken som de bara mår bra av.

-Tänk så naturligt och vi slipper blanda i järntillskott i maten som är viktigt för smågrisar, säger jag.

Kogruppen jublar när jag berättar vad de ska göra.

-Spela skitbandy med komockor.

Alla ska utrusta sig med en bandyklubba och springa ut i hagen på jakt efter komockor att slå ut. Då blir det inte för mycket dynga på ett ställe, säger jag. De sticker skrattande ut i hagen på jakt med en leende lätt förvirrad lärare i släptåg.

-Se till att ingen kompis får dynga på sig eller en klubba i skallen, ropar jag, när de försvinner.

Hönsgruppen kommer springande mot mig och upphetsningen lyser i deras ögon. En av dem håller upp ett ägg som om det vore en guldklimp.

-Hönan som ruvade ägget hackade mig på handen, berättar hon upphetsat. Men jag tog ägget ändå!

-Det är inget kryss med tuschpenna på ägget va, säger jag. Ägg med kryss ska ligga kvar för då blir det en Hedemorakäckling och sådana vill vi ha.

Lär känna ett husdjur

Jag skramlar med koskällan i min hand och samlar alla eleverna inne på fägård. Grupperna får snabbt berätta vad de har gjort i de olika grupperna och varför.

-Vi vill jobba mer, säger era elever i kör.

-Nu ska ni få vara spioner och undersöka hur era djur beter sig i hagarna, säger jag och delar ut pennor och spionmanual. Ni måste komma ihåg reglerna som jag sa tidigare: inte springa inne hos djuren, inte skrika, visa djuren respekt och att närma er djuren på deras villkor. Kossan Tessy kan ibland vilja skrämmas lite, så studera korna utanför hagen. De gillar i alla fall inte att bli klappade.

Efter tio minuter går jag över till fårgruppen som ligger i en härlig hög bland lamm och får. Eleverna njuter och djuren njuter av allt klappande och kliande. Jag känner mig lycklig när jag ser högen av ungar och djur. Jag frågar deras leende lärare om vad hon tycker om högen.

-Det är helt fantastiskt vilka nya sidor man ser hos vissa elever. Inga intriger eller hårda ord bara ömhet, empati och ödmjukhet. Vi skulle ha en fårhage på skolgården, säger hon.

Just nu känns det extra svårt att bryta upp och avsluta den lilla spionövningen.

-Har ni gjort alla uppgifterna på spionuppgiften, studerat vilka som är killar och tjejer, sett vad de behöver för att må bra och ritat av nått av era djur, frågar jag högen av djur och ungar framför mig.

-Nej vi har lite kvar på papperet, det var så mysigt med lamm, hör jag från högen.

-Vi ska gå tillbaka och äta lunch nu. När jag ringer i koskällan om några minuter då går vi, säger jag. Suckar, små burop och vädjande blickar får mig att förstå att de helst vill vara

kvar hos djuren.

Vid eldplatsen går tvättspriten runt innan maten och eleverna snackar entusiastiskt om vad de gjort i sina olika grupper. Alla vill berätta om sina upplevelser med djuren.

-Hästarna försökte äta upp vårt papper, säger hästgruppen.

-Hönsen är jättetaskiga mot de halvstora käcklingarna, dom får spö hela tiden, säger hönsgruppen.

Jag låter alla grupper berätta om sina jobb och spionuppgifter under lunchen. Det blir en stund över till lite lek med käpphästarna och mjölkning av Blenda, vår träkossa med gummijuver!

Som avslutning på dagen spelar vi Djurmemory. Jag förklarar att två i gruppen spelar memory mot varandra och att kompisarna i gruppen är

grupperade i par. De står på spelplanen blandade och spelarna turas om att trycka på deras huvud försiktigt så låter de som ett djur. När man hittar ett par får man försöka igen och byta spelare om man missar att hitta par. De olika grupperna kör igång direkt och det blir ett härligt bråkande och jamande på fägård. Alla trivs och stämningen är på topp.

Dagen börjar ebba ut och bussen ska snart passas. Jag känner mig riktigt nöjd trots att övningen Djurteatern inte hinns med. Vi samlas och gör en liten avslutande utvärdering av känslorna för dagen och de får material med förslag för efterarbete. Jag påminner dem om bajsburkarna med alla olika djurens gödsel som de ska ta med till skolan och använda för odling. Läxan blir att ta reda på om häst-, ko-, får-, gris- eller hönsbajs ger bäst växtlighet. Nu är det som vanligt bråttom till bussen och glada skitiga barn och lärare halvspringer med mig till busshållsplatsen. En härlig naturskoledag är tillända och jag känner mig enormt privilegierad som får jobba med djur och utomhuspedagogik i vår härliga miljö vid Världsarvet i Falun.

T : A S , F N
F : A S

Blenda, tråkossa med gummijuver.

Lek med käpphästen.

Ett av "skitjobben" på gården.

Liv & Död

Det skulle vara lag på att alla skolor hade levande djur! Tyvärr är det näst intill förbud på att ha husdjur på skolor. Allergi är som bekant det största hindret. Jag har stor respekt för det, men nyttan med djur gör att vi borde försöka hitta lösningar där det är möjligt. Utgår man istället från det friska och provar att ha höns, kaniner eller annat på en skola så vore mycket vunnit.

Under mina år som naturskolelärare på Falu Naturskola hade jag alltid med husdjur. Veckan innan Naturskolan startades hittade jag en vilsen nyfödd skogsmus i min nygrävda kompost. Denna lilla Emma, blev Naturskolans tama gullegris i tre år. Enligt Naturhistoriska riksmuseet är hon Sveriges äldsta kända skogsmus. Efter henne kom tamråttan Kajsa. Både Emma och Kajsa vandrade runt från hand till hand under samlingarna med åk 4-eleverna. Var någon allergisk sa jag åt den att undvika att klappa djuret och la till att "här är huset så dragigt, så här blev ingen allergisk"...och tro't eller ej, men ingen fick ett enda astmatiskt anfall under alla åren!

Nyttan med husdjur

Dagens livsstil skyddar oss från erfarenhet av födsel och död så att det blir något okänt och skrämmande. Ja, det

kan ju till och med upplevas stötande att amma barn och dessutom är det livsfarligt att dö! Husdjur lär oss erfarenheter om födslar och död. Ibland ger det starka känslor som jag är övertygad om att man måste träna sig i – ett sätt att lära för livet!

Ett djur ger inte bara gulligull och trivsel. Det lockar fram goda sidor hos både vuxna och barn och kräver ansvar och förtrolighet. Jag har sett en femåring sitta helt stilla i över en timme för att få se ett lamm födas. Naturskolans hönor som vistades i mitt radhusområde under sommarlovet fick kycklingar som lockade hela grannskapet's ungar. Jag fick nästan ha köbiljett till hönsgården. Där satt allt från småbarn till tonåringar och studerade de små kycklingarna med nyfikenhet och förundran!

Begravning

Sen dör dom. Det blir sorg och begravning. När barn får arrangera begravning kan det bli väldigt fint. Jag har varit med om att sjunga "Den blomstertid nu kommer" runt en hamstergrav och "Blinka lilla stjärna" vid en kaninbegravning. När de första naturskolehönorna, tre uttjanta burhöns som jag räddade så att de fick en bonussäsongs, skulle till slakt hos en bonde inför vintern hade jag förutom hönorna två sexåringar i bilen. Jag frågade barnen vad de trodde skulle hända med hönorna nu när de dör. En svarade karskt "de blir jord igen". Den andre som gått på kyrkans barntimmar funderade en stund och sa sen betänksamt..."men då ramlar ju jorden ner från himlen!". Mycket klokt!

En annan fin dödning-stund var när en åk 4-klass hade vattentema på Naturskolan och en grupp fick vittja mjärden. Där i fanns en ung nydöd storskrak. Sorg och elände! Hur skulle jag hantera det? Jag tog in den mjuka döda fågeln och satte alla i en ring på golvet. Jag berättade vad som hänt. Fågeln fick sen vandra från famn till famn och de smekte och pratade med den och det blev en vacker högtidsstund. Det var som att öppna ett lock och barnen ville prata mycket om döden. Den storskraken finns nu uppstoppad på Falu Naturskola.

Djur i skolan ger kunskaper och trygghet för att möta liv och död, kunskaper som vi alla behöver för vår egen framtid.

T : G M
F : A S

Djurens jul

Vad har småfolket sysslat med?

Djurtomten och djurgranen.

Julbocken Kåre

Taxin Doris, en nordsvensk häst.

Pepparkaksgumman.

Malou med sina magiska hästar

"Då trillade allt mod av mej med en enda gång. Jag blev en liten lort igen. En liten rädd lort som jag alltid hade varit. Och då längtade jag som vanligt efter Fjalar. Jag måste genast ut till honom. Det var det enda som hjälpte lite grann, när jag var lessen och ängslig. Hur många gånger hade jag inte stått hos honom, när jag inte orkade vara ensam! Hur många gånger hade det inte tröstat mej bara att se hans kloka ögon och känna att han var varm och att hans nos var len. Utan Fjalar hade jag inte kunnat leva den här tiden, när Jonatan var borta. Jag sprang till stallet."

A.Lindgren, Bröderna Lejonhjärta

ett återkommande tema i Astrid Lindgrens böcker är att hästarna verkar ha nästan magiska egenskaper och de ger sina huvud gurer trygghet och andra positiva egenskaper. Tänk om det är så även i verkligheten att våra nedärvda känslor från svunna tider gör att mötet mellan häst och människa blir till magiska möten. Att vi får en stund där vi känner trygghet, lugn, ny kenhet, samspel, kommunikation och spänning.

N

Dessa möten upplever vi ofta på Falu Naturskola både med besökande barn

och vuxna. Hästarnas ny kna besök vid våra kastunder i hagen blir ett spännande och kärleksfullt möte. Upplevelser som de ofta minns lång tid efteråt! I vår strävan att lära in med alla våra sinnen ger mötet med hästarna verkligen utdelning. Den kittlande lena mulen mot dina läppar och din näsa som vädrar en behaglig doft och tillfredsställelsen av att dela äpplet i kakorgen med någon som älskar det. Delad glädje dubbel glädje får en lättfattlig innebörd.

M O

Pedagogen som verkligen tagit steget

fullt ut i samspelet mellan häst och elev. Hon ser verkligen hur ny kenheten och spänningen lyser i ögonen på barnen när de trä ar henne och hästarna på hennes ridterapi. En nyfikenhet och spänning som alltför ofta saknas i den vanliga klassrumsmiljön! Malou säger att hon nu har hittat sitt rätta verktyg för lärandet. Med hennes pedagogiska ledarskap och hästarna är det lätt att skapa ett mera holistiskt synsätt på elevens möjligheter och behov. Arbetet med eleven förklarar hon utifrån en triangel där alla hörn är lika viktiga; eleven, hästen och hon själv. I framtiden vill hon jobba i ett team med andra duktiga experter som får fylla ut utrymmet inuti triangeln. Experter som t.ex. sjukgymnaster, arbetsterapeuter, kuratorer, psykologer och specialpedagoger som tar ett gemensamt grepp om elevens utveckling fast med lite olika infallsvinklar. Hon tycker att man ibland inte ser helheten hos eleven för att man fokuserar bara på elevens specialbehov t.ex. att träna motorik. Eleven tränar många saker samtidigt i ridterapin, bland

annat kommunikation, koncentration, muskelstyrka, spatial förmåga, läsning och självtillit. Hon menar att man kan jobba med alla skolans ämnen inom ridterapin. Det är bara fantasin som sätter gränser. Man lär sig att ta ansvar när man sköter om hästen, matematik när man mäter och väger upp fodret, kommunikation och koordination när man ryktar och det är lugnande och inger trygghet att rida. Ungefär som när man gungade runt i mammas varma mage.

B

Den häst Malou använder mest i ridterapin är det 17 åriga arabstoet Batcha som är stabil och moderlig. – Hon är fantastiskt igenkännande, trygg och behandlar faktiskt alla

olika, säger Malou. De arbetar alltid med bara en elev åt gången och efter två elever per dag får Batcha vila. Ridterapin är tröttande för hästen. Samspelet mellan dem är viktigt och en blick eller ett litet tecken räcker för att Batcha ska förstå vad Malou vill. När eleverna känner att de kan styra hästen och att de fungerar bra tillsammans stärks deras självförtroende. Många av eleverna har misslyckats på olika sätt i skolan och kan få tillbaka självkänsla och självförtroende genom samspelet med hästen, berättar Malou.

U

Malou är en av de första som gått ridterapiutbildningen på Mittuniversitetet i Östersund. Hon

var en av de 35 lyckliga personer som kom in på utbildningen av 200 sökande. Alla måste ha hästkunskaper men i övrigt skilde sig de olika deltagarnas kunskaper åt. Några hade sin bakgrund inom vård, omsorg och andra inom skolan. Hon har läst de 45 poängen deltid under tre år parallellt med sitt jobb som lärare. Under utbildningstiden fick hon praktisera ridterapin på elever i grundskolan. Det har varit enormt stimulerande att arbeta med eleverna och jag har haft stort stöd från kollegor och chefer, säger Malou.

R

Mina kollegor på Danholnsskolan berättar hur positivt de tycker att Malous ridterapi varit för deras elever. Något av det som de nämner är elevernas ökade aktivitetsnivå och deras glädje att röra på sig. Att muskelstyrkan och koordinationen har utvecklats och att förmågan att koncentrera sig och att hålla fokus på en uppgift har ökat. Men den största och mest påtagliga utvecklingen är självbilden och självförtroendet som blivit mycket bättre.

En av eleverna som varit med kommer inspringande från gården och vill berätta om Malou och hennes hästar. Hur kul det har varit och att Batcha är en jättesnäll och duktig häst! Att han inte alls är rädd för hästar trots att de är så stora och att han skulle vilja fortsätta rida. Entusiasmen och glädjen när han berättar går inte att ta miste på och jag känner att det som glittrar i hans ögon har spridits från en fantastisk pedagog och hennes magiska hästar.

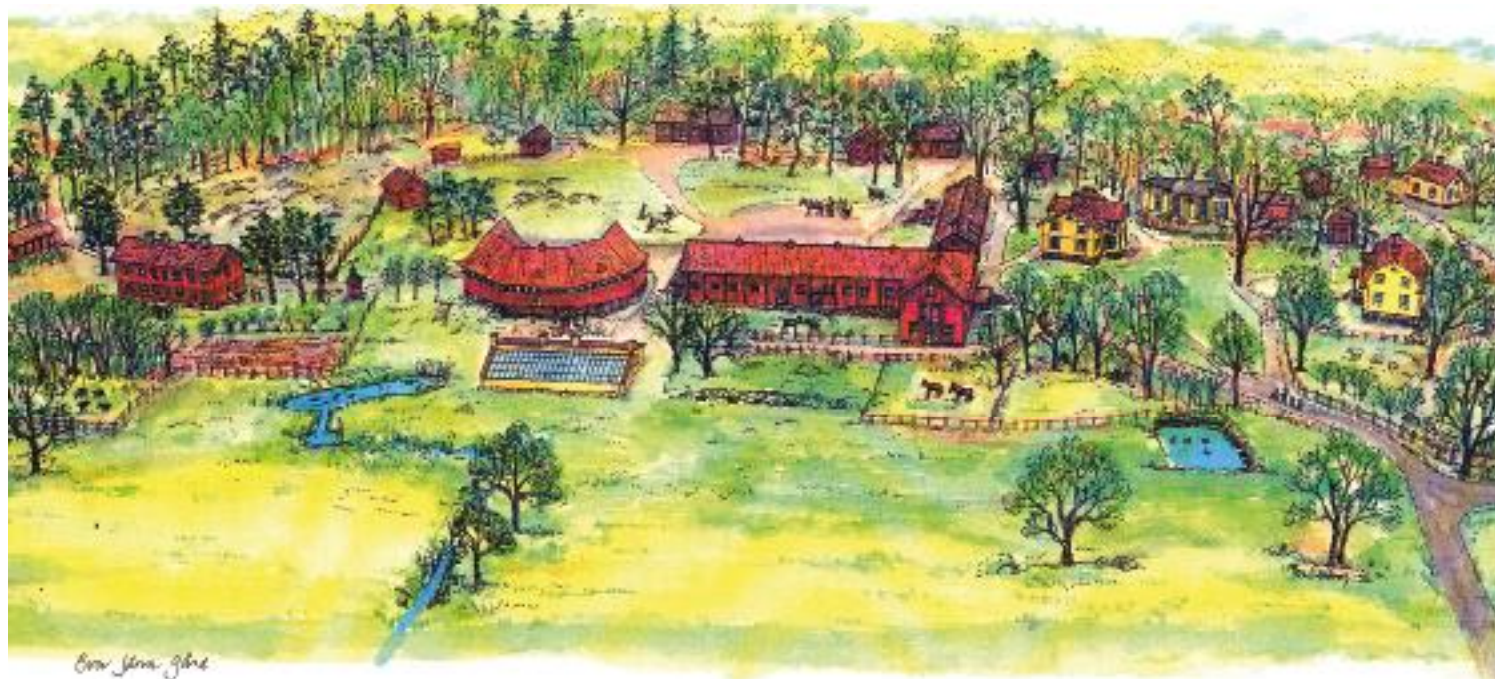
K

M

Sedan augusti 2009 har Malou yttat med sin familj från släktgården i Enviken till Västerås. Där kommer hon under hösten att etablera sin verksamhet. För mer information om hennes verksamhet eller om utbildningen till ridterapeut hör av er till:

Malou Olersbacken
malou.olarsbacken@telia.com
 Tel: 070-538 24 37

T : A S
 F N

Gårdens djur på Solna naturskola

*"Fröken, fröken!
Kolla, de är PÅ RIKTIGT!"*

Med de orden rusar en lycklig liten kille upp mot fårhagen här på Överjärva. Det är då man ryser, får gåshud och ens ögon blir fuktiga... Man blir rörd och inser behovet och nyttan av att ha lantdjur, nuförtiden är det INTE självklart med lantdjur för en stadsunge!

Solna naturskola på Överjärva gård

Solna naturskola har förmånen att driva sin verksamhet på Överjärva gård, Solna stads enda kvarvarande jordbruksbygd. Här arbetar jag tillsammans med min kollega Elisabet Brömster. Vi undervisar i "hemmaskogen" som syns på bilden och på Järvafältet. Inne i det hästskoformade huset i bildens mitt, i det s.k. Hästkostallet, har naturskolan sina inomhuslokaler.

Det är länge sedan här var en aktiv bondgård. I och med att statarsystemet upphörde år 1945, flyttade arbetarna successivt från gården. Kvar är de vackra gamla

husen från 1800-talet, en komplett gårdsmiljö med såväl statarlänga, höns- och grishus, smedja, magasin med vällingklocka på taknocken, bagarstuga, ladugård, växthus, stall, inspektorsbostad m.m.

Gården har en intressant historia som vi på bästa sätt försöker föra vidare till Solna stads barn och ungdomar. Karakteristiskt för en gård från förr, är den tydliga uppdelningen av husen. I de röda byggnaderna till vänster på bilden bodde arbetarna och djuren och i de vita och gula byggnaderna till höger på bilden bodde "nfolket"; arrendatorn och inspektorn med familjer. Man kan tydligt se hur de byggt magasinet och ladugården med gårdsgrinden emellan, som en gräns mot nhusen. Det var skillnad på folk och folk och få!

Solna startade sin naturskoleverksamhet på Överjärva gård för 14 år sedan, sedan dess har några av byggnaderna renoverats och vissa djur har köpts in; vad vore en gård utan djur?

Till Solna naturskola kommer skolklasser från hela grundskolan enligt förbokade program. Alla

sexårsgrupper bjuds in till temat: "Gårdens djur." Syftena med just detta tema är flera! Eleverna får under besöket inte bara bekanta sig med gårdens djur, utan de får även på ett lustfyllt sätt bekanta sig med hela Överjärva gård eftersom det är deras första besök på naturskolan! Jag återkommer längre fram med att berätta hur en naturskoledag med detta tema kan se ut, jag vill först presentera djuren!

Gårdens djur

Naturskolan har egna höns och grisar, och har då satsat på de utrotningshotade raserna Åsbohöna och Linderödsvin.

På bilden syns gårdens ståtliga tupp som nyss bytt namn till Jerker. Namnbytet beror på att vi intervjuade personer som bodde på gården förr i tiden. De sa att tuppen här på Överjärva hette Jerker! Vår tupp hette tidigare Guldkam, också det ett historiskt anrikt namn, efter tuppen i den nordiska mytologin, men Jerker kändes mer "rätt". Linderödsvinen på bilden heter Gucci och Prada, men de blev ekologisk skinka i julas, så nya ska köpas in till hösten.

Får

Föreningen Kulturlandskaparna håller fåren på gården, ett trettiotal tackor, två baggar, Sune och Ivan, samt en massa lamm förstås! Årets charmtroll heter Sandy, ett lamm som nappflaskematats eftersom att mamman dog i samband med lammningen. Sandy är präglad på människor, hon springer lös på gården med lapp och en pingla runt halsen, på lappen står: "Jag får gå lös!". Inne i hagen vill hon inte vara! Detta skapade problem härom kvällen för "Svensk säkerhetsbevakning", gårdens vaktbolag. De ringde mitt i natten och hade Sandy i bilen, de visste inte vad de skulle göra, hon bara sprang efter

dem hela tiden, när de försökte åka från gården...

Fårraser här är lantrasen nullsfår (för ullens skull), leiceister (för skinnens skull) samt mjölkfår för framtida osttillverkning. Föreningen Kulturlandskaparna har fåraherdekurser för barn, fårkurser för vuxna samt ull- och tovningskurser. De har även "Fårens hantverksbod" öppen på helger, där fantastiskt nt ullhantverk säljs som den tovade höna ovan! Föreningens hemsida är: hem.passagen.se/kulturlandskaparna

Överjärva stall äger gårdens hästar. På vardagar besöker naturskolans grupper hästarnas hage, och på helger köar barnfamiljer till den ponnyridning som de erbjuder. Det är en mycket efterfrågad och uppskattad publik verksamhet här på Överjärva! www.overjarvastall.se

På önskelistan; en ko!

Vid förra sekelskiftet hade Överjärva ca 100 kor i ladugården, som producerade mjölk in till Stockholm, där den såldes i 12 mjölkbutiker med namn "Öfverjärvas mjölkhandel". I väntan på möjligheten att köpa in en ko eller era, har vi STOR användning av Rosa som ni ser på dessa bilder. Henne låtsasmjölkar sexåringarna med stor glädje, vi har låtit göra ett ljuver av en gummidiskhandske. Vi har klippt bort ett nger och fyllt de övriga fyra med vadd. Sedan behövdes bara en pall och en spann, så var mjölkningen i full gång!

Tema: Gårdens djur

Så här kan en naturskoledag för sexåringar se ut kring tema: "Gårdens djur"

- Samling ute på Överjärvas gårdsplan, varifrån samtliga byggnader syns. Prat om statarlivet "förr i tiden", vilka djur som fanns här då, en historisk vandring mellan byggnaderna med avslut vid vällingklockan, i vars rep vi turas om att dra.

- Samling i ring på lämplig plats. I mitten en leksaksladugård (Brio) med plastdjur runt. Halm på golvet samt na bilder på bondgårdsdjur. Även ull och kardor (barnmodell) är utlagt, olidfärgade ullgarnsnystan, tovade hantverk m.m. I en tygpåse har jag gömt bondgårdsdjur av tyg som låter när man klämmer på dem – barnen gissar djur efter läte.

- Faktaprat om respektive djur, Vilken mat får vi av dem? De av oss? Parning, antal spenar, beteenden, skötsel, sägner o.s.v.

Får: antal lamm, nappflaskelamm, klippning, baggen stängas..., alla har inte horn, vad man trodde förr, bl.a. att ulltråd runt ngret stoppade näsblod! Vi kardar och läser sagan om Pelles nya kläder. Nybörjartövning, tova kardad ull runt en liten sten eller kotte, med hett vatten och såpa! Eller tova en rund boll – den perfekta presenten till en katt att leka med!

Gris: antal kultingar, ursprung vildsvin, Särinner (nordisk mytologi), renliga djur trots "svintian", lerans betydelse, avsaknaden av svettning m.m.

Höns och tupp: likheter, skillnad, avsaknad av tänder, äter grus, sover på pinne, Guldkam (nordisk mytologi), ruvar 21 dagar m.m.

Hästar: starka, användningen av dem innan traktorernas och bilarnas tid, Sleipner (nordisk mytologi) m.m.

- Vi går till djuren, matar och sjunger för dem, för då blir de (och vi!) så glada! I korgen har vi med oss: äppelbitar till fåren, spaghetti och

maskrosblad till hönsen, morötter till hästarna, grisarna får morotsskal och repat gräs. Vi sjunger "Bä bä vita lamm", "Kycklingen Gulle un", "Min kära lilla ponny" och "Lille gris". Självklart tvättar vi våra händer såväl före djurmatningen som efter!

Avslutningsvis, när djuren är utfodrade, plockar vi ägg, målar ägg, kardar (tovar) ull, bär vatten till djuren med hinkar och ok. Vi pratar sädesslag och kan mala mjöl i vår handkvarn och använda bakugnen om vi så önskar!

Varför har vi djur?

Då Överjärva gård besöks av såväl skolklasser som allmänhet anser vi det är ett stort värde att ha djur på gården. Dels för att här har funnits djur förr i tiden, men framförallt för att Överjärva är ett ut yktsmål, och människor gillar att "hälsa på" djur! Den pedagogiska nyttan att kunna SE och KÄNNA på djuren efter att ha PRATAT om dem är ovärderlig.

Att välja utrotningshotade lantraser känns bra, att se barn njuta av att få komma nära ett djur, visa ömhet och ge omvårdnad känns mycket bra!

Men visst innehåller temat många svåra områden, som inte är så enkla att förklara, särskilt inte för barn. Varför stångar fårpappan sina egna ungar? Varför nns hierarkin, den stackars hack-kycklingen i hönsgården? Och varför har små grispojkar sex med

varandra? Det är inte alltid så lätt att förklara och förstå, men livet är ju så och allt är på riktigt!

T : N R E
S
F : S

”Söjn djära vä, ötte Pijtälva”

- naturskoleundervisning med biolab

Stefan och Stefan på Piteå Naturskola.

Mjölksnokunge.

Tokaygeckoödlä ömsar skinn.

Stingrocka.

Bättre en fågel i handen...

"- Fy, jag vill inte hålla".

"- Åh, så söt, men gör du inte illa den?"

Det är kommentarer jag ofta möts av när en skolklass ser dagens första fågel hänga i nätet. Innan klassen gått hem brukar all ha velat klappa eller själva hållit i fågeln.

Samtliga har också blivit införstådda med att fåglarnas väl och ve går i första hand. Eleverna har också fått kunskaper om ringmärkningens förträfflighet som miljöindikator. Jag har ringmärkarlicens i ett projekt kallat CES, Constant Effort Sites, där ringmärkare i hela Europa studerar vilka fåglar som återvänder och hur många ungar de får. Allt läggs in på en gemensam databas där vi ser förändringar som kan bero på klimat eller andra miljöfaktorer. Vid Faluns ringmärkarplats har jag 15 nät som vittjas varje halvtimme. Fångsten tas med upp i ett fågeltorn där fåglarna ringmärks, vägs, mäts och sedan släpps. Mitt jobb som före detta naturskolelärare och numera miljösamordnare för Faluns

skolor gör att jag har möjlighet att ta med några klasser varje höst på ringmärkning. Det är en succé och klasser står på kö.

Hur ringmärker man med en klass?

Läraren får i god tid instruktioner om varma kläder, stövlar och att regnbyxor krävs i högt och blött gräs. En information som sällan går

fram i de högre stadierna. En del kommer i små natta tygskor och nylonstrumpor, dom blir blöta. Men de blöta, kalla fötterna glöms fort bort då de får hålla en fågel i handen. Jag tar emot 15 elever åt gången i fågeltornet vilket innebär att läraren måste ha en egen utomhusaktivitet i området med den andra halvan av klassen. Normalt deltar en klass mellan kl. 8.30-12 vilket blir ca 1,5 timme per grupp med gemensam fika i mitten. Ofta får jag pusha dom till bussen eftersom många inte vill åka därifrån. Under hösten är det mycket fåglar som fastnar i näten och vid bra väderlek fångar jag 30-talet fåglar en förmiddag vilket räcker för att alla ska få hålla i en fågel var.

Vilka kunskaper kan ringmärkning ge?

Många elever har idag ett stort avstånd till djur och natur. Många tror att fåglar sprider smitta. Sanningen är att det inte är mer smittorisk från en fågel än från en katt som äter småfågel. En del tycker att fåglar är äckliga och några har fågelfobi, men de flesta av Sveriges invånare ser fåglar som något fascinerande. Efter en ringmärkardag tror jag att fascinationen tar överhand för de flesta.

Eleverna får agera sekreterare där datum, klockslag, art, kön, ålder, vikt, vinglängd, fett mm ska noteras i en tabell. Dom får hjälpa till att väga med både digital och skalvåg. Sen får de släppa fåglarna och be dem hälsa Afrika eller vart de nu ska flyga.

Fåglarnas liv och leverne är alla skolåldrar ofta väldigt nyfikna på, till exempel lövsångarna, vår vanligaste

art, som kommer hit varje vår från Afrika för att häcka under den långa ljusa sommarsången. Denna lilla fågel väger runt 8 gram och tar sig flygande över Sahara och Medelhavet för att om och om igen sjunga, para sig och bygga bo här hos oss. Tidigare frågade jag hur många lövsångare man kunde skicka på ett porto men elever vet inte längre vad porto är för något!

Det sägs att ca 500 miljoner tättingar lämnar Sverige varje höst och endast 100 miljoner kommer tillbaka. Jag har haft en liten trädgårdssångare som kommit tillbaka till Falun 5 år. Hur gör den lilla fågelhjärnan för att hitta tillbaka till samma buske? Häpnadsväckande!

Det roligaste med elever och

ringmärkning är att se deras entusiasm att ha ett vilt djur så nära. Jag har haft allt från förskoleklasser till gymnasieprogram och de är lika nyfikna på att följa med och vittja näten. Ihärdigast var nog tre killar som i över 2 timmar följde mig bland näten, en i svart långrock, en i punkfrisyr och en i militärklädsel. De behandlade fåglarna med största tålamod och de medföljande lärarna hade aldrig tidigare sett liknande tålamod hos dessa killar som fåglarna lyckades locka fram.

T : G M F

Förslag på en fågeliskådardag med klassen

Att stå i ett fågeltorn och skåda fågel i kikare med en klass blir snabbt tråkigt för många. Här är några tips på övningar jag tar till då fågelfångsten är dålig. Jag jobbar inte med arter utan vill få eleverna att bli nyfikna på fåglarna.

1. Finn din fågel!

Alla drar en lapp där det står antingen

Stor fågel – Liten fågel - Mörk fågel

– Ljus fågel – Brokig fågel

Uppgift att hitta en fågel som stämmer med den lapp man fått (subjektivt) och under 5 minuter studera vad den gör, t.ex. simmar,

äter, sjunger, flyger, sitter mm. Alla som vill får sen berätta. Det ger aktivitet och man blir intresserad av sin egen fågel. Man lär sig också titta i kikare. Går också att göra utan kikare.

2. Fågelbingo.

Hitta olika fåglar som A simmar, B flyger, C sitter, D äter, E går. Den som först hittat allt detta ropar "bingo" och får berätta. Vitsen är att alla aktiveras och studerar fåglar. Går att göra utan kikare.

3. Fågel-memory

Jag går igenom vissa enkla fågelläten av t.ex. kråka, berguv, storspov, trana,

lom, gräsand, höna, enkelbeckasin, sånglärka och gulsparv. Jag har lappar med två av varje fågelart. Alla utom två tävlande drar varsin lapp och sätter sig på huk. En av de tävlande börjar med att peka på en i gruppen. Denne reser sig upp och låter som fågeln. Tävlade ska försöka peka och hitta en till med samma läte. Är det fel sätter sig båda ner igen och den andre tävlande får försöka. Så fortsätter det tills alla "memory-fåglar" är hittade. Det här är mycket lek, men man lär sig en del läten på det sättet. Ramsor på fåglarnas läte finns på Sveriges Ornitologiska förenings hemsida www.sofnet.org

ATT YSTA EGEN OST

Välkommen på Nätverksträff

Naturskolan i Eskilstuna och Naturskolan vid Sörmlandskusten inbjuder till en dags diskussionsutbyte om att arbeta med förskolan. Under dagen delar vi med oss av varandras erfarenheter och idéer t ex om hur man kan lägga upp naturskoledagar och fortbildningsdagar för förskolan. Även du som planerar att börja utveckla en sådan verksamhet på din naturskola är välkommen.

Datum: 20/11-09
Plats: Eskilstuna Naturskola
Tid: 9.00-15.00
Kostnad: Självkostnadspris

Deltagare tar med sig eget pedagogiskt material, övningar och/eller presenterar sin egen naturskolas verksamhet hur man arbetar med förskolan.

Anmälan: skickas till naturskolan@eskilstuna.se senast den 9/11

I anmälan skriver du:

- Namn och kontaktuppgifter
- Arbetsplats
- Specialkost
- Hur mycket tid du behöver till presentation

Om du önskar tips om boende eller har övriga frågor:
Naturskolan i Eskilstuna 016-51 02 01,
Mi Ahl 0704-67 12 47

Arrangörer: Mi Ahl, Eskilstuna och Susanne Ekman
Naturskolan vid Sörmlandskusten

F : R L

BOKA IN VÅRENS ÅRSMÖTE I DANMARK REDAN NU! 21-23 APRIL 2010 DRAR VI TILL JYLLAND

Naturskolematerial

Att lära in matematik ute, bok av Uppsala, Falu och Nynäshamns naturskolor, 140kr. Beställ på www.teknikverkstan.com

Att lära in engelska ute, bok av Lotta Carlegård. 140 kr. Beställs på www.teknikverkstan.com

Leka och lära matematik ute. Förskolan. Bok av Molander, Strandberg, Lättman-Masch, Wejdmark, Bucht, Kjellander. 175 kr. Beställs på www.teknikverkstan.com

Att lära in ute året runt, bok av Nynäshamns Naturskola, 212 kr. Beställs på www.teknikverkstan.com

Naturpedagogik, bok av Germund Sellgren, 409 kr exkl moms, Gleerups utbildning AB, Box 367, 201 23 Malmö, 040 - 20 98 00, www.gleerups.se

Smådjur i Kristianstads vattenrike, häfte 30 kr, 044-13 63 61, naturskolan@utb.kristianstad.se

Vattenrikesnurran, 300 kr för 15 st, 044-13 63 61, naturskolan@utb.kristianstad.se

Vattenexperiment, häfte 40 kr, 044-13 63 61, naturskolan@utb.kristianstad.se

Energikompendium, 40 kr, 044-13 63 61, naturskolan@utb.kristianstad.se

Musik-CD, välkommen-in-i-naturen-visor, inklusive not- och texthäfte, 60 kr, Gerd Strandberg tel 018-25 14 74

Sinnenas skog, miljöpedagogik på Pereyra, 60 kr, 08-16 70 30

Smådjur på land, häfte 30 kr, 023-83101, Falu Naturskola

Upplev naturen med alla sinnen, både på svenska och engelska, häfte för er som arbetar med funktionshindrade, 125 kr + porto. Vuxenhabiliteringen 018-611 6774

Handledningar: 1) Att göra eget papper 2) Att odla och använda potatis 3) Att odla och använda pumpa och potatis, 30 kr/st, 08-756 88 48

Vattenkort med vattendjur, 50 kr inkl moms, 021- 530 60, jan-christer.svensk@edu.vasteras.se

CD-skiva med vattendjur, bilder att fritt användas, 250 kr inkl moms, 021-530 6, jan-christer.svensk@edu.vasteras.se